

اصطلاحات و مفاهیم کلیدی

۱- خورشید نیمه شب: در مناطق بالاتر از ۶۶/۵ درجه‌ی عرض جغرافیایی از اواخر اردیبهشت تا اوایل مرداد در نیمکره‌ی شمالی و از اواخر آبان تا اوایل بهمن در نیمکره‌ی جنوبی، خورشید در ۲۴ ساعت بالای افق است حتی در شب نیز غروب نمی‌کند؛ به این حالت خورشید نیمه شب می‌گویند.

۲- شب کامل: معمولاً شب تاریک و فقط با نور ماه و ستاره‌ها روشن شود. ولی در مناطق قطبی و پیرامون آن که خورشید در تابستان تنها کمی پایین‌تر از افق قرار می‌گیرد، تا حدودی آسمان شب روشن است. اما در این مناطق و در زمستان نواحی قطبی، شب کامل مشاهده می‌شود.

۳- میکرو کلیما: آب و هوای محلی‌ای است که به علت وجود یک عامل جغرافیایی شاخص، مانند جریان دریایی گرم یا سرد دریاچه، کوه و ... در محدوده‌ای کوچک تشکیل می‌شود. ویژگی‌های آب و هوایی یک میکروکلیما متفاوت از آب و هوای غالب منطقه‌ی اطراف خود است.

۴- گوزن شمالی: نوعی از گوزن که در مناطق سرد شمالی زندگی می‌کند. اقوام لاپن این گوزن‌ها را اهلی کرده و از شیر، گوشت و پوست آن‌ها استفاده می‌نمایند.

۵- آهنگ فصلی: تغییر منظم فصول در هر سال بهار - تابستان - پاییز - زمستان را گویند.

۶- یخسار: توده‌های بسیار عظیمی از برف و یخ است که سرزمین‌های قطبی را پوشانده سطح آن‌ها تقریباً هموار است.

۷- کلاهک یخی: منطقه‌ی کوچکی که به وسیله‌ی کلاهکی از یخ پوشیده شده باشد (کم‌تر از ۵۰ هزار کیلومتر مربع).

۸- پرمافروست: خاک دائماً یخ‌زده (برای دوره‌ی حداقل ۲ ساله) که لایه‌ی سطحی و زیرین خاک منجمد شده است.

۹- سرزمین لاپلند: منطقه‌ای در مرز فنلاند و روسیه که محل زندگی قوم کوچ رو لاپن (لاپ‌ها) است.

۱۰- اسکیمو: اقوامی که در سرزمین‌های پوشیده از برف و یخ شمال‌گان زندگی می‌کنند.

۱۱- ایگلو: کلبه‌های یخی اسکیموها که با استفاده از بلوک‌های یخ فشرده ساخته می‌شود.

۱۲- فرابنفش: نوری با طول موج کوتاه و انرژی زیاد است. این اشعه به وسیله‌ی خورشید تولید می‌شود و می‌تواند موجب آفتاب سوختگی یا صدمه دیدن پوست و بروز سرطان‌های پوستی نماید.

۱۳- هتل یخی: هتل‌هایی که به منظور جلب گردشگران به نواحی قطبی و مجاور قطب‌ها در

اواخر پاییز از برف و یخ ساخته می‌شود. این هتل در طول زمستان، جهانگردان را می‌پذیرد ولی در بهار ذوب می‌شود و هر سال از نو طراحی و بنا می‌گردد.

۱۴- میدان مغناطیسی: در اطراف کره زمین فضای کروی شکلی قرار دارد که در این فضا به علت وجود خاصیت مغناطیسی زمین، عقربه‌ی قطب‌نما در امتداد مشخص شمال - جنوب قرار می‌گیرد. دانشمندان معتقدند در امتداد محور چرخش زمین ویژگی آهن‌ربایی وجود دارد که می‌توان به کمک قطب‌نما امتداد شمال و جنوب مغناطیسی زمین را پیدا نمود.

نمونه سؤال

* سوالات کامل کردنی

۱- نواحی قطبی به وسیله‌ی مدارهای ... درجه و ... دقیقه‌ی شمالی و جنوبی مشخص می‌شوند.

۲- هر چه از نقطه‌ی قطب به سمت مدارهای قطبی پیش می‌رویم، طول روز و شب قطبی می‌یابد.

* سوالات چندگزینه‌ای

۳- در روز اول تیرماه در یک شب ۲۴ ساعته حاکم است.

الف - ناحیه‌ی قطبی شمال ب - ناحیه‌ی قطبی جنوب

پ - نقطه‌ی قطب شمال ت - نقطه‌ی قطب جنوب

۴- به چه علت شب‌های نواحی قطبی، شب کامل نیستند؟ زیرا ...

الف - طول شب کم‌تر از ۲۴ ساعت است.

ب - طول روز کم‌تر از ۲۴ ساعت است.

پ - خورشید با فاصله‌ی کمی زیر افق قرار دارد.

ت - خورشید با فاصله‌ی زیاد در زیر افق قرار دارد.

۵- به چه علت تشخیص فاصله‌ی واقعی کشتی‌ها از یک «آیسبرگ» دشوار است؟

الف - حجم زیاد آیسبرگ ب - حرکت سریع آیسبرگ در آب

پ - نامنظم بودن شکل آیسبرگ ت - تغییر ناگهانی حرکت آیسبرگ در آب

۶- از نقاط قطبی شمال و جنوب به هر طرف که حرکت کنیم، عرض جغرافیایی ...

الف - کم می‌شود ب - زیاد می‌شود پ - تغییر نمی‌کند ت - صفر است

جدول

۷- در جدول زیر برای مقایسه‌ی نواحی قطبی و استوایی تنظیم شده است. در هر ستون، مقابل یکی از دو ناحیه علامت بزنید.

(در موارد یکسان در هر دو ردیف علامت بگذارید.)

ویژگی‌ها نواحی	مایل بودن زاویه‌ی تابش خورشید	زیاد بودن بخار آب موجود در جو	پایین بودن دما	کمی میزان بارش	شدت تشکیل ابر	تنوع پوشش گیاهی	تنوع زندگی جانوری	سهولت رابطه‌ی انسان و محیط	اختلاف زیاد طول روز و شب	کم بودن تغییرات دما در طول سال
قطبی										
استوایی										

* سوالات جورکردنی

۸- در جدول زیر در مقابل عبارات پرسشی، حرف پاسخ صحیح را در ستون پاسخ‌ها بنویسید. هر پاسخ می‌تواند بیش از یک بار مورد استفاده قرار گیرد یا اصلاً انتخاب نشود.

عبارت‌های پرسشی	ستون پاسخ‌ها	گزینه‌های پاسخ
۱- آب شدن یخ‌های قطبی	(...)	الف - افزایش درجه حرارت کره‌ی زمین
۲- تشکیل یخچال	(...)	ب - پیش روی توده‌های هوای سرد قطبی به سوی عرض‌های پایین‌تر
۳- بالا آمدن آب اقیانوس‌ها	(...)	پ - باقی ماندن برف در طول سال و ذوب تدریجی برف‌های سطحی
۴- وزش بادهای سرد و خشک	(...)	

* سوالاتی با پاسخ کوتاه، تشریحی و کاربردی

- ۹- توان‌های محیطی نواحی قطبی را نام ببرید.
- ۱۰- چند مورد از جاذبه‌های گردشگری نواحی قطبی را بنویسید.
- ۱۱- دلیل کم بودن بخار آب در نواحی قطبی چیست؟
- ۱۲- چند جانور قطبی را نام ببرید و ویژگی‌های مشترک آن‌ها را بنویسید.
- ۱۳- چرا جانوران قطبی بیش‌تر در کنار دریا زندگی می‌کنند؟
- ۱۴- عرض جغرافیایی شهر اصفهان ۳۲ درجه‌ی شمالی است. با توجه به این که هر درجه‌ی

عرض جغرافیایی برابر با ۱۱۱ کیلومتر روی سطح زمین است، حساب کنید از شهر اصفهان تا نقطه‌ی قطب شمال چند کیلومتر است؟

توضیح: فاصله‌ی استوا از قطب مساوی $\frac{1}{4}$ محیط کره‌ی زمین، یعنی $10000 \text{ km} = \frac{40000}{4}$ و برابر 90° درجه است. پس هر درجه‌ی عرض جغرافیایی $111 \text{ km} = \frac{10000}{90}$ خواهد بود.

معرفی منابع برای مطالعه‌ی بیشتر

- ۱- شایان سیاوش، آشنایی بیشتر با قاره‌ی ششم، قاره‌ی قطب جنوب، مجله‌ی رشد آموزش جغرافیا، شماره ۱۳.
- ۲- ئی پرویلیز پویش‌های گیتاشناسی (اکتشافات جغرافیایی)، دنیای یخ بسته: ترجمه مهندس عباس جعفری - نشر گیتاشناسی.
- ۳- آسیموف ایزاک جنوبگان، ترجمه‌ی دکتر علی نوری، نشر دنیای نو، زمستان ۱۳۷۱.
- ۴- اسمیت فرانسیس، جهان یخبندان شمال، ترجمه‌ی اردشیر زندنیا، بنگاه ترجمه و نشر کتاب، تهران، ۱۳۴۶.
- ۵- سعیدیان عبدالحسین، مردمان جهان، نشر سعیدیان، چاپ پنجم، ۱۳۷۳.
- ۶- دگانی مایر، نجوم به زبان ساده (جلد ۱ و ۲)، ترجمه‌ی محمدرضا خواجه‌پور، انتشارات گیتاشناسی، مهرماه ۱۳۶۹.
- ۷- م- ای - کارتر - کاپیتان اسکات، ترجمه‌ی منوچهر ضرابی، بنگاه ترجمه و نشر کتاب، تهران - ۱۳۵۲.

فصل ششم

سکونتگاه‌های شهری و روستایی

سکونتگاه‌های شهری و روستایی چگونه پدید می‌آیند؟

● هدف کلی

آشنایی با ویژگی‌های سکونتگاه‌های شهری و روستایی

● هدف‌های جزئی

۱- شناخت چگونگی پیدایش اولین سکونتگاه‌های شهری و روستایی؛

۲- آشنایی با مفاهیم موقع و مقرّ؛

۳- آشنایی با برخی ملاک‌های تمایز شهر و روستا؛

۴- آشنایی با برخی اشکال روستاها؛

۵- آشنایی با مسائل اقتصادی - اجتماعی روستاها (نابرابری و شکاف میان

شهر و روستا، مهاجرت، اصلاحات ارضی، انقلاب سبز، برنامه‌ریزی توسعه‌ی روستایی).

● هدف‌های رفتاری: دانش‌آموزان پس از پایان درس باید بتوانند:

۱- دو تغییر عمده‌ی انقلاب دوره‌ی نوسنگی را که منجر به پیدایش اولین

سکونتگاه‌ها شد، بیان کنند.

۲- چگونگی تقسیم کار اجتماعی را در پیدایش شهرهای اولیه توضیح دهند.

۳- مفاهیم موقع و مقرّ سکونتگاه را توضیح دهند.

۴- با استفاده از تصویر عوامل مربوط به مکان‌گزینی، یک سکونتگاه را تجزیه و

تحلیل کنند.

۵- ملاک‌های تمایز شهر و روستا را نام ببرند و مقایسه کنند.

۶- اشکال یا فرم سکونتگاه‌ها را توضیح دهند.

۷- نابرابری‌های اقتصادی - اجتماعی میان شهر و روستا را تجزیه و تحلیل کنند.

۸- عوامل مؤثر در مهاجرت از روستا به شهر را بیان کنند.

۹- با استفاده از داده‌های جدول، نمودار ستونی رسم کنند.

۱۰- اصطلاحات «انقلاب سبز، اصلاحات ارضی، برنامه‌ریزی توسعه‌ی روستایی»

را تعریف کنند.

۱۱- اثرات انقلاب سبز در زندگی روستاییان را ارزیابی کنند.

روش‌های تدریس پیشنهادی

- ۱- پرسش و پاسخ؛
- ۲- بحث گروهی؛
- ۳- ایفای نقش.

وسایل و ابزار مورد نیاز

نقشه و تصاویر کتاب درسی، عکس‌هایی از اشکال مختلف روستاها در صورت امکان، نقشه‌ی توپوگرافی شهر یا روستای محل زندگی دانش‌آموز.

● پاسخ صحیح فعالیت‌ها

فعالیت ۱

- ۱- الف - اهلی کردن حیواناتی نظیر بز و گوسفند؛ ب - آغاز کشاورزی (کشت غلات).
- ۲- عوامل طبیعی چون سرزمین‌های مسطح و جلگه‌ای، خاک حاصلخیز، آب فراوان، آب‌وهوای ملایم و بدون یخبندان و کوهپایه‌ها - که امکان چرای دام‌ها را فراهم می‌نمودند. در بین این عوامل، نقش آب و رودخانه‌ها بسیار مهم بوده است.
- ۳- در اثر ابداعاتی چون چرخ و سیستم‌های آبیاری و بهبود ابزار، کشاورزی رونق گرفت و مازاد غذا پدید آمد. مازاد غذا موجب شد که برخی از مردم بتوانند بدون پرداختن به کار کشاورزی، از راه مبادله‌ی کالا، غذای مورد نیاز خود را تأمین کنند و به مشاغل دیگر نظیر صنعتگری، تولید ابزار و ... بپردازند. در نتیجه‌ی این تجارت و تقسیم کار و با توسعه‌ی روستاها (افزایش جمعیت)، اولین شهرها پدید آمدند.

فعالیت ۲

- ۱- پاسخ‌ها متفاوت است. از دانش‌آموزان بخواهید به‌طور گروهی بحث کنند و عوامل مربوط به هر مکان را تجزیه و تحلیل و نمره‌گذاری نمایند. امتیازات تقریبی بوده و بنا به تشخیص دانش‌آموزان است. هدف از طراحی این فعالیت این است که دانش‌آموزان بدانند برای ارزیابی مسائلی چون مکان‌یابی یک سکونتگاه، می‌توان جداولی طراحی نمود و عوامل مثبت و منفی را با دادن امتیاز ارزیابی کرد؛ برای مثال:

امتیازات مکان «الف»: دسترسی به آب ۵، کشت غلات ۱، مناسب برای چرای دام ۱، دسترسی به چوب برای سوخت ۱، موقعیت دفاعی ۱ و غیرسیلابی بودن ۱؛ جمع ۱۰.

یا امتیازات مکان «ث»: دسترسی به آب ۳، کشت غلات ۴، مناسب برای چرای دام ۵، دسترسی به چوب برای سوخت ۵، موقعیت دفاعی ۵ و غیرسیلابی بودن ۵؛ جمع ۲۷.

تحقیق کنید: از دانش‌آموزان بخواهید سوابق تاریخی شهر یا روستای محل زندگی خود را به دست بیاورند و مطالعه کنند. برای این منظور، چند نمونه کتاب و منبع مناسب به آن‌ها معرفی نمایید. سپس از آن‌ها بخواهید حداقل یک صفحه درباره‌ی سابقه‌ی تاریخی هسته‌ی اولیه‌ی شهر یا روستای محل زندگی‌اشان بنویسند. سپس مشخص کنند چه عواملی (مثلاً تصمیم سیاسی، رویداد تاریخی، عوامل طبیعی و ...) موجب بنانهادن این سکونتگاه شده است و هم چنین کدام عوامل (مثلاً احداث جاده، خط آهن، منابع اقتصادی، پیدایش معادن، تغییر سکونتگاه‌های مجاور و ...) موجب گسترش و توسعه‌ی این سکونتگاه شده است.

فعالیت ۳

۱- خیر؛ زیرا این ملاک در نواحی مختلف، متفاوت است. چه بسا در برخی کشورها، روستاهایی وجود دارد که تعداد جمعیت آن‌ها از رقم مورد قبول برای شهرهای کشورهای دیگر یا حتی داخل آن کشور، بیش‌تر است.

۲- مقایسه کنید:

کاربری زمین

شهر: کاربری فشرده و متراکم (خانه‌ها، مغازه‌ها، کارخانه‌ها و ...)

روستا: کاربری غیرمتراکم، چشم‌اندازهای طبیعی وسیع (مراتع، جنگل‌ها، رودها و کوه‌ها)

سطح فرهنگی - اجتماعی

شهر: همکاری و تعاون کم‌تر

نوگرایی بیش‌تر

تمایل به داشتن خانواده‌ی کم‌جمعیت

روستا: همکاری و تعاون بیش‌تر

میزان بی‌سوادی زنان بیش‌تر

پای‌بندی بیش‌تر به آداب و رسوم سنتی

خدمات و تسهیلات

شهر: ارائه‌ی خدمات بیش‌تر و متنوع‌تر

(انواع مدارس، بیمارستان‌ها، آتش‌نشانی، پلیس، وسایل حمل و نقل عمومی و مغازه‌ها)

روستا: ارائه‌ی خدمات کم‌تر و محدود

۳- قبلاً از ملاک جمعیتی استفاده می‌شد. نقاطی که دارای ۵۰۰۰ نفر (و بعدها ۱۰,۰۰۰ نفر)

جمعیت بودند، نقطه‌ی شهری محسوب می‌شدند. امروزه به جاهایی که شهرداری داشته باشد، یعنی وزارت کشور با توجه به معیارهای مختلف تشخیص بدهد که در آن‌جا شهرداری تأسیس شود شهر گفته می‌شود.

فعالیت ۴

۱- الف - همه‌ی جوامع به تولیدات کشاورزی روستاها برای تأمین غذا نیاز دارند؛ ب - بخش قابل توجهی از جمعیت کشورها (۵۷ درصد جمعیت جهان) در سکونتگاه‌های روستایی زندگی می‌کنند.
۲- بیش از نیمی از جمعیت کشورهای در حال توسعه‌ی جهان (۶۵ درصد) ساکن روستاها هستند، در حالی که در کشورهای توسعه یافته فقط حدود $\frac{1}{4}$ از جمعیت ۲۶ (درصد) در سکونتگاه‌های روستایی زندگی می‌کنند.

۳- الف - خانه‌ها؛ ب - مزارع، مراتع و باغ‌ها؛ پ - مکان‌های عمومی و میدان‌ها؛ ت - شبکه‌ی معابر یا راه‌ها.

فعالیت ۵

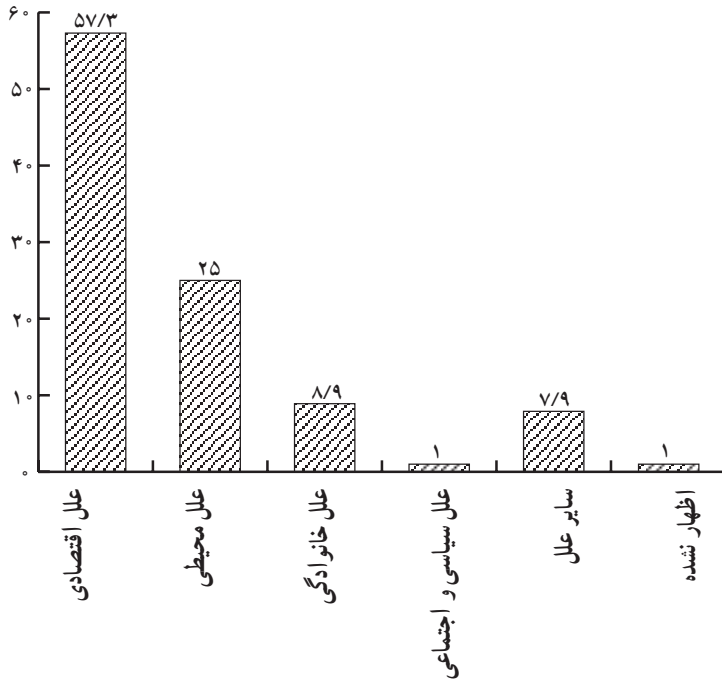
۱- چون درآمد اکثر روستاییان در حد رفع نیازهای اولیه و تأمین معاش است. آن‌ها توانایی سرمایه‌گذاری و گسترش فعالیت‌های اقتصادی را ندارند. از طرفی به علت رشد جمعیت روستاها، آب و زمین آن‌جا برای فعالیت همه‌ی ساکنان روستا کافی نیست. این امر موجب می‌شود که روستاییان برای کسب درآمد بیش‌تر و اشتغال به شهرها مهاجرت کنند.

۲- زیرا به کارگیری روش‌های انقلاب سبز (استفاده از کود و سم، آبیاری مدرن، ماشین‌آلات، گونه‌های پربازده و ...) نیاز به سرمایه‌گذاری زیاد دارد. از آن‌جا که روستاییان پول کافی برای این امر ندارند و برای این کار مجبور به گرفتن وام هستند، نمی‌توانند این روش‌ها را به کار بگیرند.

۳- منظور این است که برنامه‌ای طراحی شود تا علاوه بر توسعه‌ی کشاورزی، زندگی اقتصادی و اجتماعی ساکنان روستاها نیز بهبود یابد و روستاییان به امکانات مناسب بهداشتی، آموزشی، مسکن،

حمل و نقل و ... دست یابند.

۴- قبل از ترسیم نمودار، از دانش آموزان بخواهید مطالعه‌ی موردی شماره‌ی (۷) را بخوانند.

• دانستنی‌های معلم

روستاهای خطی و میدانگاهی: «الگوهای گوناگون روستاهای مجتمع را می‌توان به سه دسته‌ی اصلی تقسیم کرد: الف - روستاهای خطی؛ ب - روستاهای کانونی یا میدانگاهی؛ پ - روستاهای مسطح و صفحه‌ای.

هریک از این الگوهای اصلی، خود دارای الگوهای فرعی است که ویژگی‌های خاص دارد. سکونتگاه خطی، سکونتگاهی است که خانه‌های آن به صورت ردیفی در طول یک محور استقرار یافته‌اند. در این سکونتگاه‌ها ممکن است خانه‌ها در یک طرف یا هر دو طرف محور اصلی قرار گرفته باشند که در این صورت روستای خطی، روستایی است که از یک ردیف یا دو ردیف موازی از خانه‌ها تشکیل شده باشند. اگر این ردیف‌ها به صورت خطی مستقیم، کوتاه و متراکم باشد روستای مورد نظر «کوچه‌ای» است. الگوی سکونتگاه‌های خطی تابع خطوط طبیعی مانند دره‌ها، مسیر رودخانه‌ها یا حاشیه‌ی تراس‌هاست و نمونه‌های آن به‌ویژه در مناطق خشک و کوهستانی از جمله ایران، به‌نحوی بارز قابل مشاهده است.

سکونتگاه کانونی یا میدانگاهی اصطلاحی عام است. برای انواع سکونتگاه‌هایی که مرکز آن‌ها

را میدانگاه یا مکان عمومی تشکیل می‌دهد و خانه‌ها گرداگرد آن قرار می‌گیرند. میدانگاه محلی عمومی است که به‌عنوان کانون مرکزی، منظوره‌های مختلفی را در ارتباط با زندگی روستایی برآورده می‌سازد، مانند: تأسیسات عمومی محلی (مسجد، کلیسا و مدرسه) یا مرتع اشتراکی. میدانگاه از لحاظ هندسی ممکن است مدور، لوزی، مربع یا مستطیل کشیده و باریک باشد. در صورتی که شیوه‌ی اقتصادی روستا بر نگهداری دام استوار باشد، میدانگاه به این منظور مورد استفاده قرار می‌گیرد و در اصل، ضرورت دفاع از افراد و دام‌ها موجب شکل‌گیری این الگو شده است؛ مانند برپایی چادرهای عرب‌های بدوی در عربستان که به‌صورت دو دایره‌ی متحدالمرکز گرد یک چاه شکل می‌گیرد و هنگام شب، دام‌ها در داخل این محوطه گرد می‌آیند. کرال‌های برخی قبیله‌های افریقایی نیز اجتماعی بسته است که به همین دلایل شکل گرفته‌اند. در زامبیا نمونه‌های جالبی از کرال‌های مضاعف دیده می‌شود که در هر کدام از آن‌ها حدود یک هزار کلبه به‌صورت دایره‌ای عظیم جای می‌گیرد. در نزدیکی مرکز این محوطه‌ی دایره‌ای شکل، کرال دیگری قرار دارد که به رئیس قبیله و خانواده‌اش تعلق دارد و دارای همان الگوی مدور است. سکونتگاه‌های کانونی در اروپای مرکزی قاعداً براساس برنامه و انتخاب محل استقرار بر مبنای طرح از پیش تعیین شده است.

روستاهای مسطح یا صفحه‌ای روستاهایی هستند که کالبدی نامنظم و صفحه‌ای داشته و به روستاهای تلی شهرت یافته است. این روستاها به طور خود جوش و بدن نظم معین برپا شده و گسترش یافته و دارای کوچه‌های بن‌بست، زمین‌های زراعی پراکنده و مسیر معابر تودرتو است»^۱

انقلاب سبز (Green revolution): «انقلاب سبز، اصطلاح فراگیری برای بیان پیدایش و گسترش محصولات دانه‌ای و غلات...» فوق العاده پرحاصل است که موجب افزایش عمده‌ی تولیدات غذایی به‌ویژه در نواحی جنب تروپیکال می‌شود. در سال ۱۹۵۳ میلادی، دانشمندان مکزیکی به ایجاد گندم‌های کوتاه قد و مقاوم در برابر زنگ گندم اقدام کردند و موفق شدند در دهه‌ی بعد تولید گندم را در مزارع مکزیکی در هر جریب به دو برابر برسانند. در سال ۱۹۶۲، مؤسسه‌ی لوس بانوس در کشور فیلیپین با حمایت مؤسسه‌ی راکفلر تحقیقات علمی خود را در مورد برنج آغاز کرد و موفق شد گونه‌های اصلاح شده‌ی برنج «IR» را پرورش دهد. در سال ۱۹۶۵، گونه‌ی مشهور برنج IR در مزارع عمومی کشت شد و از شصت تن بذر آزمایشی، شش برابر گذشته محصول برداشت گردید. به‌طور کلی، کشت گونه‌های جدید برنج در نواحی تروپیکال مرطوب بهتر از جاهای دیگر نتیجه‌بخش بوده است. برخی از کشورها مانند فیلیپین که روزی واردکننده‌ی عمده‌ی برنج بودند به صادرکننده تبدیل شدند یا به مرز خودکفایی رسیدند. با این حال، به رغم دستاوردهای مثبت، انقلاب سبز فاصله

۱- سعیدی عباس، مبانی جغرافیای روستایی، انتشارات سمت، ۱۳۷۷.

و شکاف طبقاتی و بین ناحیه‌ای را وسیع‌تر کرده است؛ زیرا تأمین آب و کود لازم در توان ملی بسیاری از کشاورزان روستایی نیست و از طرفی با تغییر الگوهای سنتی بازاریابی، برخی از کشورها بازار سنتی خود را از دست داده اند^۱. این روش‌ها بیش‌تر به سود کشاورزان ثروتمند دنیا کارآیی دارد و اگر نظام زمینداری بر نابرابری مبتنی باشد و اصلاحات ارضی نیز انجام نگیرد، انقلاب سبز نمی‌تواند به تنهایی مشکل معیشتی روستاییان را حل کند.

معرفی منابع برای مطالعه‌ی بیش‌تر

- ۱- دکتر سعیدی عباس، مبانی جغرافیای روستایی، انتشارات سمت، ۱۳۷۷.
- ۲- دکتر مهدوی مسعود، مقدمه‌ای بر جغرافیای روستایی ایران، انتشارات سمت، ۱۳۷۷.
- ۳- دیاس - ویکر امانایاک، در سنامه‌ی برنامه‌ریزی توسعه‌ی روستایی، مرکز تحقیقات و بررسی مسائل روستایی جهاد سازندگی، وزارت جهاد سازندگی، ۱۳۶۸.
- ۴- دکتر ازکیا مصطفی، مقدمه‌ای بر جامعه‌شناسی توسعه‌ی روستایی، انتشارات اطلاعات، ۱۳۶۴.
- ۵- دکتر فریدیداله، کاربرد جغرافیا در روش تحقیق شهر و روستا، انتشارات دانشگاه تبریز، ۱۳۷۱.
- ۶- برنار شاریه ژان، شهرها و روستاها، ترجمه‌ی دکتر سیروس سهامی، نشر نیکا، ۱۳۷۳.

۱- پتر هاگت، جغرافیا ترکیبی نو، ترجمه‌ی شاپور گودرزی‌نژاد، انتشارات سمت، ۱۳۷۷.

پراکندگی و نقش شهرها

● هدف کلی

آشنایی با چگونگی پراکندگی شهرها، نقش شهرها و برخی مفاهیم جغرافیای شهری.

● هدف های جزئی

- ۱- آشنایی با اصطلاح شهرنشینی؛
- ۲- آشنایی با درصد و میزان شهرنشینی در بخش های مختلف جهان؛
- ۳- آشنایی با نحوه ی پراکندگی شهرهای میلیونی در جهان؛
- ۴- آشنایی با مفاهیم شهرگرزی، مادر شهر، حومه و مگالاپلیس؛
- ۵- شناخت ویژگی های بخش مرکزی شهرها؛
- ۶- آشنایی با عملکرد یا نقش شهرها شامل نقش های اداری، سیاسی، بندری، ارتباطی، صنعتی، معدنی، مذهبی، نصری، توریستی و بازرگانی؛
- ۷- آشنایی با سیمای شهرها در رابطه با نقش آنها.

● هدف های رفتاری: دانش آموزان پس از پایان درس باید بتوانند:

- ۱- اصطلاح شهرنشینی را تعریف کنند.
- ۲- با استفاده از نقشه، میزان شهرنشینی را در بخش های مختلف جهان مقایسه نمایند.

- ۳- علل توسعه ی شهرنشینی در جهان امروز را شرح دهند.
- ۴- چگونگی پراکندگی شهرهای میلیونی را نسبت به ۱۵۰ سال پیش مقایسه کنند.
- ۵- مکان ۱۵ شهر را که جزء پرجمعیت ترین شهرهای جهان هستند روی نقشه گنگ مشخص نمایند.

- ۶- مفاهیم مادرشهر، حومه و مگالاپلیس را توضیح دهند.
- ۷- علل توسعه ی حومه نشینی را بیان کند.
- ۸- ویژگی های بخش مرکزی شهرها را توضیح دهند.
- ۹- انواع نقش های شهری را نام ببرند و برای هر یک مثال بزنند.
- ۱۰- چشم اندازهای شهرهایی با نقش های متفاوت را مقایسه کنند.

روش‌های تدریس پیشنهادی

۱- پرسش و پاسخ؛

۲- بحث گروهی؛

۳- بازدید علمی.

وسایل و ابزار مورد نیاز

نقشه و عکس‌های کتاب درسی و در صورت امکان، عکس یا اسلایدهایی از شهرهای مختلف ایران و جهان با نقش‌های متفاوت.

● پاسخ صحیح فعالیت‌ها

فعالیت ۱

- ۱- افزایش جمعیت شهرها و شهرک‌های یک کشور نسبت به روستاهای آن کشور.
- ۲- زیرا علت اصلی افزایش جمعیت شهرنشین در این کشورها، مهاجرت از روستا به شهر بوده است و مهاجران معمولاً افراد جوان هستند که به دنبال اشتغال و تسهیلات بهتر شهری مهاجرت می‌کنند.

۳- الف) توکیو

ب) آسیا و امریکای لاتین

کار و تمرین با نقشه

ب) بله

الف)

۱- زیرا در بخش مرکزی شهرها به دلیل ازدیاد و تجمع ساختمان‌های تجاری و اداری، آمد و شد و ترافیک سنگین است و نیز در آن جا سر و صدا، ازدحام و آلودگی هوا وجود دارد. هم‌چنین بافت مسکونی بخش مرکزی معمولاً قدیمی و به هم فشرده است.

۲- زیرا قیمت زمین در این ناحیه از شهر گران است. برای استفاده بیش‌تر از این بخش جهت مراکز خدماتی، تجاری و اداری رقابت شدیدی وجود دارد. به همین دلیل، با توجه به محدودیت زمین، ساختمان‌ها را بلندمرتبه می‌سازند.

۳- مگالاپلیس شرق ایالات متحده‌ی آمریکا (از بُستن تا واشنگتن) و مگالاپلیس توکیو - یوکوهاما.

۴- افزایش بزرگراه‌ها و جاده‌ها، افزایش تعداد اتومبیل‌های شخصی و وسایل حمل و نقل عمومی و توسعه‌ی عوامل ارتباطی نظیر تلفن.

۵- تهران، مشهد، اصفهان و تبریز.

تحقیق کنید

* شما می‌توانید دانش‌آموزان را به دو گروه تقسیم کنید و از هر گروه بخواهید یکی از دو تحقیق را به دلخواه انتخاب نمایند.

* برای ارائه‌ی مفاهیم این درس می‌توانید بازدید علمی از بخش مرکزی شهر یا یکی از حومه‌ها ترتیب دهید.

۱- ابتدا بخش مرکزی شهری که در آن زندگی می‌کنید را شناسایی نمایید. سپس محدوده و خیابان‌های اصلی آن را به دانش‌آموزان معرفی کنید. بهتر است نقشه‌ی شهر را به کلاس ببرید و این محدوده را روی نقشه به دانش‌آموزان نشان دهید. بخش مرکزی آن دسته از شهرهای ایران که دارای قدمت بیش‌تری است، معمولاً دارای مسجد جامع قدیمی و بازار است. از دانش‌آموزان بخواهید در آن محدوده قدم بزنند و درباره‌ی نوع ساختمان‌های تجاری و اداری، ازدحام مردم و اتومبیل‌ها، بافت خانه‌ها و معابر، آن‌چه را که مشاهده می‌کنند، بنویسند. سپس یک یا دو خیابانی را که از بخش مرکزی منشعب و به پیرامون شهر متصل می‌شود انتخاب نمایید و از آن‌ها بخواهید در طول این خیابان به اطراف شهر بروند و تغییراتی را که مشاهده می‌کنند، مقایسه نمایند و شرح دهند. هم‌چنین متذکر شویم که با دور شدن از بخش مرکزی شهر، واحدهای مسکونی افزایش می‌یابد.

۲- یک یا دو مورد از مناطق حومه‌نشین یا شهرک‌هایی را که در حومه‌ی شهر اصلی وجود دارند انتخاب و به دانش‌آموزان معرفی کنید. سپس از دانش‌آموزان بخواهید جدولی طراحی کنند و

پس از بازدید از حومه و ثبت مشاهدات خود، گزارش بنویسند.
مثال:

نام شهر	نام منطقه یا شهرک واقع در حومه :	زمان تقریبی پیدایش حومه : سال
نوع وسایل نقلیه‌ای که شهر را به حومه مربوط می‌کند : اتوبوس ☐ مینی‌بوس ☐ تاکسی ☐		
فاصله‌ی حومه تا مرکز شهر با اتومبیل () دقیقه		جابه‌جایی بین حومه و شهر بیش‌تر در چه ساعتی انجام می‌گیرد؟
چه نوع مغازه‌هایی در حومه وجود دارد؟		
نوع خدمات موجود در حومه : مدرسه ☐ بیمارستان ☐ مطب پزشکی ☐ داروخانه ☐		
سایر خدمات :		تسهیلات شهری : آب آشامیدنی ☐ گاز ☐ برق ☐ تلفن ☐
نوع بافت مسکونی خانه‌ها :		حومه‌نشینان بیش‌تر از کدام طبقات و اقشار جامعه هستند؟
نوع خانه‌ها : آپارتمان ☐ ویلایی ☐		اجاره بهای مسکن در حومه بیش‌تر از شهر است یا کم‌تر؟
کدام تسهیلات و خدمات در حومه وجود ندارد ولی مردم به وجود آن تمایل دارند؟		
کدام		

فعالیت ۳

- ۱- نقش بازرگانی و تجارت.
- ۲- شهرهای مذهبی، شهرهای دانشگاهی و شهرهای توریستی. (شهرهای موزه‌ای و هنری)
- ۳- در شهرهای دانشگاهی، مجتمع‌های بزرگ دانشگاهی، کتابخانه‌ها، آزمایشگاه‌ها، کتاب‌فروشی‌ها و انتشارات مشاهده می‌شود. هم‌چنین در این شهرها محل سکونت دانشجویان و استادان و مراکزی که خدمات و کالاها را با تخفیف عرضه می‌کنند وجود دارد و آمد و شد طبقه‌ی جوان و تحصیلکرده محسوس است. در شهرهای بندری، کشتی‌ها، انبارها، ساختمان‌های بیمه و گمرک، مراکز تعمیر و ساخت وسایل کشتی وجود دارد. هم‌چنین در این شهرها آمد و شد ملوانان، کارگران کشتی و نیز مغازه‌هایی که برخی از کالاهای وارداتی را می‌فروشند به چشم می‌خورد.
- ۴- مسجد سلیمان (معدنی)؛ کمبریج (دانشگاهی)؛ سن‌موریتز (توریسم زمستانی و برف شهرها)؛ بنارس (مذهبی)؛ رُم (موزه‌ای و هنری)؛ هنگ‌کنگ (بندری).

● دانستنی‌های معلم

مادرشهر: متروپلیس یا مادرشهر از ریشه‌ی یونانی و از دو کلمه‌ی Meter (مادر) و Polis (شهر) ترکیب می‌شود. تاکنون از مادرشهر مفاهیم و تعاریف مختلفی ارائه شده است که در زیر به چند نمونه اشاره می‌کنیم:

۱- شهری است که از نظر مرکزیت دولتی، فعالیت اقتصادی یا فرهنگی بر سایر سکونتگاه‌ها برتری داشته باشد. برابر این تعریف می‌توان عنوان مادرشهر را در مورد هر شهر بزرگ به کار برد.

۲- در نظریه‌ی مکان مرکزی، مادرشهر به شهری گفته می‌شود که حداقل دارای یک میلیون نفر جمعیت باشد و در سلسله‌مراتب شهری بتواند به صورت مرکز کنترل اقتصاد جدید درآمد تا بر ناحیه‌ای از ۵ میلیون تا ۳۰ میلیون نفر جمعیت مسلط گردد.

۳- مادرشهر مکانی است که در داخل آن حداقل ۵۰۰,۰۰۰ نفر در فاصله‌ی زمانی ۴۵ دقیقه از مرکز شهر زندگی می‌کنند و برای اکثر این افراد وسیله‌ی رفت و آمد در طول شهر مهیاست. سه ویژگی عمده‌ی مادرشهرها عبارت‌اند از: عدم تمرکز به دلیل تکامل فناوری حمل و نقل، تخصص‌هایی در کیفیت کاربری زمین و وابستگی متقابل مناطق داخلی شهرها و حومه‌ها با مادرشهر اصلی یک منطقه.

مگالاپلیس: مگالاپلیس، کلمه‌ای یونانی است. این عنوان، ابتدا به وسیله‌ی «پاتریک گدس» به کار گرفته شد و در سال‌های گذشته نیز از طرف «لوئیز ممفورد» متخصص شهرهای متروپلیتن و پس از جانب «ژان گوتمن»، جغرافی‌دان برجسته‌ی انگلیسی، به منطقه‌ی شهری وسیع و گسترده‌ای که از بوستون تا واشنگتن ادامه دارد، اطلاق شد. امروزه مگالاپلیس به منطقه‌ی وسیعی گفته می‌شود که بیش از ۱۰ میلیون نفر جمعیت داشته باشد و دارای بیش از یک مادرشهر (متروپلیتن) باشد. علاوه بر مگالاپلیس‌های عنوان‌شده در کتاب، می‌توان از مگالاپلیس کالیفرنیا، جنوبی شامل لس‌آنجلس و سان‌دیگو و مگالاپلیس راین-رور در آلمان نام برد.

● **رابطه‌ی نقش شهر و مورفولوژی آن:** نقش شهر در مورفولوژی آن اثر تعیین‌کننده دارد؛ مثلاً شهرهایی که دارای کارخانه‌های متعدد نساجی هستند معمولاً با کارخانه‌های مرتفع ریسندگی و انبارهای مخصوص به خود به مورفولوژی شهر حالت ویژه‌ای می‌دهند یا شهرهایی که به ذوب فلز و فلزکاری می‌پردازند با دودکش‌های عظیم و کوره‌های روشن و یا شهرهای زیارتگاهی و مذهبی با گلدسته‌ها، مساجد، معابد و کلیساها از سایر شهرها مجزا می‌گردند. پایتخت‌ها و شهرهایی که چهره‌ی سیاسی دارند با ساختمان‌های بزرگ ادارات دولتی و شهرهای توریستی با هتل‌ها و مغازه‌های لوکس و مکان‌های تفریحی چشم‌اندازهای شهری را معین می‌کنند. مساجد و کلیساها که ارتفاعی بیش

از سایر ساختمان‌های شهری دارند از عوامل مؤثر در مورفولوژی شهرهای خاورمیانه محسوب می‌شوند.

معرفی منابع برای مطالعه‌ی بیشتر

- ۱- دکتر شکویی حسین، جغرافیای شهری عمومی، انتشارات دانشگاه پیام نور، ۱۳۷۲.
- ۲- دکتر فریدیداله، جغرافیا و شهرشناسی، انتشارات دانشگاه تبریز، ۱۳۷۱.
- ۳- دکتر نظریان اصغر، جغرافیای شهری ایران، انتشارات دانشگاه پیام نور، ۱۳۷۵.
- ۴- دکتر شکویی حسین، اندیشه‌های نو در جغرافیای شهری، گیتاشناسی، ۱۳۷۴.

رشد سریع شهرنشینی چه مشکلاتی به وجود می آورد؟

● هدف کلی

آشنایی با مشکلات ناشی از رشد سریع شهرنشینی و راه‌حل‌های مربوط به آن.

● هدف‌های جزئی

- ۱- آشنایی با مشکلات ناشی از رشد سریع شهرنشینی در کشورهای در حال توسعه (مسکن، اشتغال، حمل و نقل، آلودگی و ...)
- ۲- آشنایی با مفهوم بخش غیررسمی در شهرهای کشورهای در حال توسعه؛
- ۳- آشنایی با علت پدید آمدن جزیره‌ی حرارتی بر فراز شهرها؛
- ۴- شناخت شهر به منزله‌ی یک سیستم؛
- ۵- آشنایی با تعریف و مفهوم برنامه‌ریزی شهری؛
- ۶- آشنایی با مفهوم «شهرهای جدید».

● هدف‌های رفتاری: دانش‌آموزان پس از پایان درس باید بتوانند:

- ۱- علل و ویژگی‌های مربوط به پدید آمدن زاغه‌ها را با ذکر مثال بیان کنند.
- ۲- بخش رسمی و غیررسمی را در اقتصاد شهرهای در حال توسعه توضیح دهند.
- ۳- مشکلات ناشی از رشد سریع شهرنشینی را تجزیه و تحلیل نمایند.
- ۴- مفهوم جزیره‌ی حرارتی و علت پدید آمدن آن را بر فراز شهرها توضیح دهند.
- ۵- برنامه‌ریزی شهری را تعریف کنند.
- ۶- مفهوم شهر به منزله‌ی یک سیستم را تجزیه و تحلیل نمایند.
- ۷- علل ایجاد شهرهای جدید را بیان کنند.
- ۸- درباره‌ی نقش مشارکت شهروندان در برنامه‌ریزی شهری بحث نمایند.
- ۹- به منظور آگاهی از نظریات مردم در برنامه‌ریزی‌های شهری «پرسش‌نامه» ای

طراحی کنند.

روش‌های تدریس پیشنهادی

- ۱- پرسش و پاسخ؛
- ۲- بحث گروهی؛
- ۳- مطالعه‌ی موردی؛
- ۴- بازدید علمی

وسایل و ابزار مورد نیاز

نقشه و تصاویر کتاب درسی و در صورت امکان، نمایش فیلم درباره‌ی یک یا چند مورد از مشکلات ناشی از شهرنشینی، نمونه‌هایی از طرح‌های جامع و تفصیلی یا سایر طرح‌های شهری برای نشان دادن به دانش‌آموزان.

● پاسخ صحیح فعالیت‌ها

فعالیت ۱

۱- از مصالح ارزان قیمت و در دسترس مانند فلز، چوب، ضایعات آهن و اتاقتک اتومبیل. زاغه‌ها در زمین‌های کم‌ارزش بنا می‌شوند و ساکنان آن‌ها هیچ حقی بر زمینی که اشغال کرده‌اند، ندارند. زاغه‌ها بسیار کثیف و فاقد امکانات بهداشتی، فاضلاب و توالت‌اند. تعداد بچه‌ها در این خانه‌ها زیاد است.

۲- اقتصاد دو گانه یعنی وجود یک بخش رسمی شامل اداره‌ها، کارخانه‌ها، فروشگاه‌ها و نظایر آن و یک بخش غیررسمی شامل فعالیت‌هایی که به مهارت، سواد و سرمایه زیاد نیاز ندارد نظیر تعمیر کفش در خیابان، خدمتکاری در رستوران‌ها، سیگارفروشی، جمع‌آوری ضایعات پلاستیک و ... مهاجرانی که از روستاها به شهرها می‌آیند، اغلب در بخش غیررسمی مشغول به کار می‌شوند.

۳- آلودگی هوای ناشی از ترافیک، فعالیت‌های صنعتی و ساختمان‌های به‌هم فشرده و نیز موادی چون آسفالت خیابان‌ها و پشت‌بام‌ها در بخش مرکزی شهر که موجب جذب گرما می‌شود. هوا مطبوع‌تر و خنک‌تر می‌شود.

توسعه‌ی پارک‌ها و فضای سبز در اطراف ساختمان‌های بخش مرکزی، برنامه‌ریزی برای انتقال برخی از مراکز تجاری و صنعتی به خارج از شهر، کنترل ترافیک و بهبود در روش‌های حمل و نقل به مرکز شهر.

۴- برای پاسخ به این سؤال می‌توانید یک داستان نیمه‌تمام طراحی کنید و آن را برای دانش‌آموزان بخوانید و از آن‌ها بخواهید داستان را تکمیل نمایند.

مثال: دوست عزیزم حسن جان

سلام، ان‌شاء... که حال شما و خانواده‌ی محترمتان خوب است. امروز یک هفته از آمدن من به این شهر بزرگ می‌گذرد. وقتی روز پنج‌شنبه‌ی گذشته ساعت ۱۱ صبح، اتوبوس به ترمینال رسید، بلافاصله پس از پیاده‌شدن به سراغ آقا عبدالله همسایه قدیمی‌امان در روستا رفتم. او هم دو ماه پیش به این جا آمده و در

فعالیت ۲

۱- یعنی شهر نیز مانند بدن یک موجود زنده دارای داده‌ها و ستاده‌هاست و ماده و انرژی در آن جریان می‌یابد. شهر مواد خام، غذا، آب، مواد معدنی، سوخت و ... را از محیط پیرامون می‌گیرد و کالاهای تولیدشده، فاضلاب و مواد زاید را به خارج از محیط خود می‌فرستد.

زیرا وقتی شهر را به عنوان یک سیستم در نظر می‌گیریم، به محیط اطراف شهر و روستاهای پیرامون آن نیز توجه می‌کنیم. شهر و روستا یک سیستم مرتبط هستند نه دو چیز مجزا از هم، از این رو، تنها با برنامه‌ریزی برای شهر، نمی‌توان مشکلات را حل کرد.

۲- الف) غرب، شمال شرق و جنوب غربی

ب) تهران - کرج (آزاد راه، راه آهن، جاده‌ی قدیم)

پ) در شمال، ارتفاعات البرز و در جنوب و جنوب شرق، زمین‌های شور و خاک نامناسب و آب و هوای گرم و نامساعد.

تحقیق کنید: ابتدا از دانش‌آموزان بخواهید یکی از تغییراتی را که در شهر در حال وقوع است انتخاب کنند و سپس به طور گروهی پرسش‌نامه‌ای برای آن طراحی نمایند و به مصاحبه و تهیه‌ی گزارش بپردازند.

برای طراحی پرسش‌نامه (بدون مصاحبه) نیز نمره‌ی جداگانه منظور کنید.

مثال:

تاریخ:	فرم نظرخواهی درباره‌ی احداث فروشگاه زنجیره‌ای
	نام و نام خانوادگی: ☐ مرد ☐ سن: ☐
	جنس ☐ زن ☐ شغل: ☐
	– آیا شما از احداث فروشگاه در این خیابان اطلاع دارید؟ ☐ بلی ☐ خیر ☐
	– محل سکونت شما چه قدر با فروشگاه فاصله دارد؟
	– محل کار شما چه قدر با این فروشگاه فاصله دارد؟
	– به نظر شما آیا مکان احداث فروشگاه درست انتخاب شده است؟ ☐ بلی ☐ خیر ☐
	– اگر باسختن خیر است بگویید چرا؟
	– احداث این فروشگاه به نفع چه کسانی است؟
	– مزایای احداث فروشگاه؟
	– مشکلات ناشی از احداث فروشگاه؟
	– پیشنهاد شما برای مکان مناسب‌تر کجاست؟

• دانستنی‌های معلم

جزیره‌ی حرارتی (Urban Heat Island): شهرها، میکروکلیمای موجود در یک محیط را منهدم و میکروکلیمای جدید خلق می‌کنند. این آثار از سه فرآیند حاصل می‌شود: تولید گرما، دگرگونی سطح زمین و تغییر هوا. ساختمان‌های شهرهای بزرگ گویای بیش‌ترین تأثیر انسان در اقلیم محلی خاص است. سطح شهر در مقایسه با روستاها قادر به جذب تشعشعات خورشیدی بیش‌تر، ظرفیت گرمایی بالاتر و به همین نسبت، هدایت گرمایی فزون‌تری است. این حرارت مازاد ایجاد شده محلول گرمای آزاد شده توسط منازل، وسایل نقلیه و واحدهای صنعتی و تجاری و از همه مهم‌تر، پوسته‌ی جامد زمین به صورت تخریب پوشش گیاهی و ایجاد سطوح سنگفرش آسفالته و مناطقی مسکونی فشرده است؛ بنابراین، مقدار بیش‌تری از تشعشعات خورشیدی منعکس شده در دیوارهای بلند، سقف‌های تیره و خیابان‌های سخت و جامد در طی روز حفظ شده و شب هنگام آزاد می‌شود. درجه‌ی حرارت شهرها نسبت به نواحی روستایی اطراف شهر بیش‌تر است؛ مثلاً در یک اندازه‌گیری، میانگین درجه‌ی حرارت سالانه‌ی ناحیه‌ی مرکزی لندن ۱۱ و حومه‌ی شهر ۱۰/۳ درجه‌ی سانتی‌گراد و نواحی روستایی آن ۹/۶ درجه‌ی سانتی‌گراد بوده است. پیدایش جزیره‌ی گرما در شهرها موجب بروز تغییراتی در اکوسیستم زیستی، آزار شهروندان از طریق گرم‌شدن بیش از حد هوا و تهدید

سلامتی آن‌ها و نیاز به استفاده‌ی بیش‌تر از دستگاه‌های خنک‌کننده پدید می‌آورد.

● **شهر مردگان، مصر — قاهره:** قاهره پایتخت مصر، بزرگ‌ترین شهر در قاره‌ی افریقا است. نام عربی آن «القاهره» به معنای فاتح و پیروز است. بیش از ۱۰۰۰ سال است که این شهر در کرانه‌ی رود نیل، عمدتاً در کرانه‌ی شرقی در فاصله‌ی ۸۰۰ کیلومتری سد آسوان به حیات خود ادامه می‌دهد. قاهره شهر تضادهاست. اهرام در نزدیکی ممفیس در حاشیه‌ی جنوب غربی کلان‌شهر قد برافراشته‌اند و در طرف مقابل، در شمال شرقی شهر، ستونی است که نشان‌دهنده‌ی نزدیکی شهر هلیوپولیس است. همان شهری که زمانی افلاطون به قصد مطالعه و تحقیق در آن‌جا اقامت کرده بود. هتل‌های بلند و استوار به سبک غربی از نشانه‌های جدید بودن شهر هستند. در بخشی از شهر، برج قاهره، موزه‌ها، پارک‌های عمومی و باشگاه‌های ورزشی افسران وجود دارد. بین ساحل رودخانه‌ی نیل و محله‌های باستانی موجود در داخل خشکی، یک منطقه‌ی انتقالی وجود دارد که ساکنان آن از طبقه کارگرند. این منطقه در اصل در قرن ۱۹ احداث شد و شامل موزه‌ی ملی، موزه‌ی هنرهای اسلامی و قصر ریاست جمهوری است.

در طول حاشیه‌های شرقی و جنوبی کلان‌شهر قاهره، قبرستان‌های وسیعی وجود دارد. منطقه‌ای که شهر مردگان نام دارد و در خارج از مصر بی‌همتا است. در این منطقه‌ی وسیع، پرگرد و غبار و آخزایی رنگ که از خدمات شهرداری محروم است، مرقد‌ها و آرامگاه‌های بسیار زیبایی متعلق به رهبران مذهبی قدیم (از جمله امام‌الشافعی، بنیان‌گذار فقه شافعی) و سلاطین مملوک قرار دارد. ساختارهای مدرن‌تر و معمولی‌تری نیز در این منطقه یافت می‌شود. مخصوصاً بعد از افزایش جمعیت در دوران جنگ جهانی دوم، خانه‌ها و مغازه‌هایی نیز به شهر مردگان افزوده شده است. مناطق پیرامونی شهر در غرب و شمال به میزان قابل توجهی گسترش پیدا کرده‌اند.

● **تصاویر مربوط به توسعه‌ی اهواز و تهران در متن کتاب:** جمعیت شهر اهواز از ۱۲۰ هزار نفر در سال ۱۳۳۵ به ۵۸۰ هزار نفر در سال ۱۳۶۵ رسید. مساحت شهر نیز در سال ۱۳۵۵ از ۶۰ هکتار به ۴۳۰ هکتار افزایش یافت. بدین ترتیب می‌توان گفت بین رشد جمعیت (بیش از ۵ درصد) و گسترش فیزیکی شهر رابطه وجود دارد. در تصویر مربوط به تهران باید توجه کرد که الگوی توسعه‌ی صنعتی و تبدیل تهران به اولین قطب صنعتی کشور، نقش مهمی در توسعه‌ی قضایی آن داشته است. به تدریج، توسعه‌ی پیوسته‌ی تهران به توسعه‌ی شعاعی و ناپیوسته در طول محورها به خصوص محور صنعتی تهران — کرج — قزوین تبدیل شده است و یک دالان صنعتی به هم فشرده را در انشعاب از تهران پدید آورده است. وجود اراضی مسطح و راه‌های ارتباطی متنوع مانند جاده‌ی قدیم، راه‌آهن و احداث بزرگ‌راه به این توسعه‌ی فضایی و مکان‌گزینی واحدهای صنعتی کمک کرده است.

معرفی منابع برای مطالعه‌ی بیش‌تر

- ۱- دکتر زیاری کرامت ا...، برنامه‌ریزی شهرهای جدید، انتشارات سمت، ۱۳۷۸.
- ۲- مشهدی زاده دهاقانی ناصر، تحلیلی از ویژگی‌های برنامه‌ریزی شهری در ایران، مرکز انتشارات دانشگاه علم و صنعت، ۱۳۷۴.
- ۳- شیعه اسماعیل، مقدمه‌ای بر برنامه‌ریزی شهری، انتشارات دانشگاه علم و صنعت، ۱۳۶۹.
- ۴- دکتر تولایی سیمین، شهر و پیامدهای زیست‌محیطی آن، فصل‌نامه‌ی تحقیقات جغرافیایی، شماره‌ی ۳۳، ۱۳۷۳.

فصل هفتم

نواحی سیاسی

واحدهای سیاسی و مرزها

● هدف کلی

شناخت کشور به‌عنوان یک واحد سیاسی و ویژگی‌های حکومت و بررسی پدیده‌ی مرز.

● هدف‌های جزئی

۱- شناخت کشور به‌عنوان یک واحد سیاسی؛

۲- آشنایی با کشورهای مستقل و غیر مستقل؛

۳- آشنایی با ویژگی‌های حکومت؛

۴- آشنایی با تفاوت حکومت و دولت؛

۵- آشنایی با مرز و انواع آن؛

۶- آشنایی با ویژگی‌های مرزها.

● هدف‌های رفتاری: دانش‌آموزان پس از پایان درس باید بتوانند:

۱- کشور را به‌عنوان یک واحد سیاسی تعریف کنند.

۲- کشورهای مستقل و غیر مستقل را با یک‌دیگر مقایسه نمایند.

۳- ویژگی‌های حکومت را با ذکر مثال توضیح دهند.

۴- یک نمونه از دولت و حکومت را در یک کشور نام ببرند.

۵- تفاوت‌های حکومت و دولت را بیان کنند.

۶- تعریفی متفاوت از تعریف مرز در کتاب ارائه دهند.

۷- انواع مرز را با ذکر مثال توضیح دهند.

۸- مرزهای داخلی موجود در محدوده‌های استان خود را بررسی کنند.

۹- از طریق ارائه‌ی تصاویر مختلف برخی از ویژگی‌های مرزها را توضیح دهند.

۱۰- با توجه به یک رودخانه‌ی فرضی بتوانند خط‌منصف و خط‌تالوگ را رسم نمایند.

۱۱- با توجه به انواع مرزهای غیر طبیعی، علت این‌که مرزهای تطبیقی از

مرزهای خوب به‌شمار می‌آیند را بیان کنند.

روش‌های تدریس پیشنهادی

- ۱- پرسش و پاسخ؛
- ۲- ایفای نقش؛
- ۳- بحث گروهی؛
- ۴- بارش‌های مغزی یا ایده‌های آنی
- ۵- نمایش فیلم.

وسایل و ابزار مورد نیاز

گچ رنگی و تخته، نقشه‌ی سیاسی ایران و جهان و استان محل زندگی، تصاویر بریده‌های روزنامه‌ی مندرج در کتاب درسی، تصاویری از انواع مرزها و ویژگی‌های آن، فیلم‌هایی در مورد نواحی سیاسی جهان، مرز و انواع آن با استفاده از CD و دیسک‌های موضوعی مرتبط با درس، استفاده از شبکه‌ی جهانی اطلاع‌رسانی از جمله اینترنت.

• دانستنی‌های معلم

- ۱- واحد سیاسی: بخشی از کره‌ی زمین، با ویژگی‌های خاص و وسعت متفاوت که دارای نقش سیاسی گوناگونی است؛ مانند دهستان که یک واحد سیاسی کوچک‌تر از یک کشور است یا اتحادیه اروپا که بزرگ‌تر از واحد سیاسی کشور است.
- ۲- روابط خارجی: ارتباطی که کشورها می‌توانند در زمینه‌های مختلف اقتصادی، سیاسی، نظامی، فرهنگی و... با یک دیگر داشته باشند.
- ۳- شبکه‌ی ارتباطی: انواع وسایل و تجهیزاتی که برای انتقال کالا، جابه‌جایی افراد، نشر اخبار و اندیشه و کنترل و نظارت به کار می‌رود؛ مانند انواع راه‌های ارتباطی، روزنامه، پست، تلفن، دورنما، اینترنت و...
- ۴- اقتصاد سازمان یافته: نوعی نظام اقتصادی در هر جامعه (ابتدایی، پیشرفته) که براساس درجه‌ی پیشرفت آن نظام شکل می‌گیرد.
- ۵- دولت: دولت بازوی مهم حکومت است و هر حکومتی توسط آن سازمان می‌یابد.
- ۶- اختلافات ارضی: ادعای حاکمیت بر بخشی از خاک یک کشور به دلایل مختلف که منجر به بروز بحران گردد.
- ۷- ملت: به گروهی از مردم گفته می‌شود که به دلایلی خود را متعلق به یک‌دیگر می‌دانند. این دلایل گاه ممکن است عینی و قابل مشاهده باشد؛ مانند اشتراک زبان و فرهنگ، دین، سرزمین، نژاد و آداب و رسوم اجتماعی و گاه ممکن است چندان عینی و مشهود نباشد؛ مانند داشتن یک

جهان‌بینی یا آرمانی مشترک.

۸- مشروعت: در متن کتاب، صفحه‌ی ۱۴۱ در بند آخر توضیح داده شده است.

پاسخ صحیح سؤال‌های متن درس

صفحه‌ی ۱۴۱: هر یک از این واحدهای سیاسی چه نام دارند؟

کشور

– آیا می‌توانید دو کشور مستقل را در قاره‌ی افریقا نام ببرید؟

کشورهایی چون مصر، لیبی، الجزایر، نیجریه و... را می‌توان نام برد.

صفحه‌ی ۱۴۳: کشورهای همسایه‌ی ایران را نام ببرید. (از طریق خشکی) پاکستان، افغانستان،

ترکیه، عراق، ارمنستان، آذربایجان و ترکمنستان و (از طریق آب): بحرین، امارات متحده‌ی عربی،

عمان، کویت، عربستان‌سعودی و قطر.

– چه عاملی ایران را از کشورهای همسایه جدا می‌کند؟ مرزهای خشکی و آبی

– چه کشورهایی طولانی‌ترین و کوتاه‌ترین خط مرزی را با کشور ما دارند؟ طولانی‌ترین، عراق

و کوتاه‌ترین ارمنستان است.

– آیا می‌دانید خطوط مرزی چگونه پدید می‌آیند و چه ویژگی‌های دارند؟ (در متن درس توضیح

داده شده است).

– آیا در شهر یا روستای محل زندگی شما چنین محدوده‌هایی برای انجام امور مختلف وجود

دارد؟ یا مرز این مناطق در واقعیت و روی زمین نیز قابل مشاهده است؟

با توجه به محل سکونت دانش‌آموز متفاوت است؛

برای مثال، در شهر تهران ۱۹ ناحیه‌ی آموزش و پرورش وجود دارد یا در هر شهری چندین

ناحیه‌ی شهرداری دیده می‌شود.

مرز این مناطق در واقعیت و روی زمین قابل مشاهده نیست و فقط بر روی نقشه کشیده شده است.

صفحه‌ی ۱۴۶: با توجه به نقشه‌ی سیاسی جهان چند کشور محصور در خشکی را نام ببرید.

سوئیس، اتریش، لهستان، ولتای علیا، افغانستان، مغولستان و... .

صفحه‌ی ۱۴۸: نقشه‌ی آفریقای قدیم را با آفریقای امروز مقایسه کنید. آیا مرز کنونی اکثر

کشورهای آفریقای با قلمروهای استعمارگران منطبق است؟ کدام کشورها؟

بله. قاره‌ی آفریقا یکی از قاره‌هایی است که استعمارگران در تقسیمات سیاسی و مرزهای آن

دخالت زیاد داشته‌اند و به همین علت نیز بیش‌تر کشورهای آفریقای دارای ثبات سیاسی نیستند؛

مانند: چاد، لیبی، مغرب، الجزایر، جمهوری دمکراتیک صحرا، سودان، کنگو و... .

● پاسخ فعالیت‌ها

فعالیت ۱

- ۱- واحدهای سیاسی را به ترتیب از بزرگ به کوچک مرتب کنید.
سازمان‌های بین‌المللی، استان، شهرستان، کشور
۱- سازمان‌های بین‌المللی؛ ۲- کشور؛ ۳- استان؛ ۴- شهرستان
۲- مرز را تعریف کنید.

الف - به خطوطی که حاکمیت ارضی و قانونی هر کشور را معین کرده و آن را از همسایگان خود مشخص و متمایز می‌کند مرز می‌گویند.

یا

- ب - مرز پدیده‌ای است قرار دادی که در مقابل حرکت انسان، انتقال کالا و نشر افکار مانع ایجاد کرده یا دست کم آن را محدود می‌کند.
۳- مورد صحیح را با علامت پر کنید.

مرز با اهمیت الف - مرز استان‌های تهران و سمنان

ب - مرز ترکیه و عراق

مرز با دوام الف - مرز اسپانیا و فرانسه

ب - مرز خیابان و پیاده‌رو

مرز قابل مشاهده الف - مرز منطقه ۱ و ۲ آموزش و پرورش

ب - دیوار خانه‌های روستایی

مرز دقیق الف - مرز ایران و عراق

ب - مرز کویت و عربستان سعودی

فعالیت ۲

- ۱- کدام مرز طبیعی قاره‌ی آسیا را از اروپا جدا می‌کند؟ ارتفاعات اورال
۲- روی نقشه به کشورهای اسپانیا و فرانسه نگاه کنید کدام کوه مرز بین این دو کشور است؟
کوه پیرنه.

دو ویژگی مهم این مرز را بنویسید.

الف - مانع خوبی در مقابل عبور و مرور بوده و از نظر نظامی دارای اهمیت است، به خصوص

اگر ارتفاع آن زیاد باشد.

ب - محل آن تقریباً ثابت است و مرز دائمی به حساب می آید.

۳- با توجه به نقشه‌ی طبیعی ایران بگویید کدام رودخانه بخشی از خط مرزی کشورهای ایران

و عراق است؟ اروند رود

- این مرز چگونه تعیین شده است؟ گاهی براساس خط منصف و گاهی براساس خط تالوگ.

۴- در شرق کشور ما، کدام رودخانه بخشی از خط مرزی را تشکیل می دهد؟ هیرمند

۵- در کدام یک از مرزهای زیر حداقل کشمکش و اختلاف سیاسی مشاهده می شود؟ چرا؟

تطبیقی پیشتاز تحمیلی مرز دریایی

پیشتاز؛ زیرا، مردمی که در کنار این مرز ساکن می شوند به تدریج خود را با آن سازگار می کنند.

تحقیق کنید: درباره‌ی یکی از اختلافات مرزی بین کشورها در سال‌های اخیر به دلخواه

تحقیق کنید. برای مثال می توان به اختلاف مرزی اروند رود بین عراق و ایران، هیرمند بین ایران و

افغانستان، فرات بین ترکیه، عراق، سوریه و... اشاره کرد.

توضیحات متن کتاب

در صفحه‌ی اول این درس نقشه‌ی تقسیمات سیاسی جهان و تصاویری از انواع مرزها آورده

شده است. هدف از آوردن این نقشه و تصاویر، آشنایی ذهنی دانش آموز با نقشه‌ی سیاسی و تقسیمات

آن با توجه به مدارات و نصف النهارات جغرافیایی در سطح وسیع جهانی است.

وجود تصاویر نشان دهنده‌ی مرز و انواع آن است. این تصاویر، مرز زیستگاه جانوری به شکل

ریل راه آهن، مرز شهری، مرز کشوری و مرزهای سیاسی برای جلوگیری از مهاجرت غیرقانونی

مکزیک‌ها به کالیفرنیا و اعتراض مردم مکزیک با نوشتن شعار «به دیوار جدید برلین خوش آمدید» را

نشان می دهد. بدیهی است که این گونه مرزها مانعی در مقابل حرکت انسان، حیوان و... هستند یا در

داخل کشور می توانند جدایی تقسیمات سیاسی آن کشور را با رسم بر روی یک نقشه نشان دهند

(مانند نقشه‌ی کشور هند و تقسیمات ایالتی آن).

دانش آموزان می توانند برداشت‌های متفاوت خود را از این تصاویر در کلاس مطرح کنند، در صورت

تمایل می توانید از دانش آموزان بخواهید تا تصاویر دیگری را از مرز و انواع آن را به کلاس بیاورند و روی

مقوای کار گروهی خود بحسابانند و در کلاس به نمایش بگذارند. هم چنین می توانند واحدهای سیاسی

داخل استان خود را به صورت پازل دریاورند و به صورت بازی و سرگرمی به یادگیری آن بپردازند.

• دانستنی‌های معلم

واحدهای سیاسی کوچک‌تر یا بزرگ‌تر از کشور: منظور از واحد سیاسی در جغرافیای سیاسی تنها کشور نیست؛ زیرا واحدهای سیاسی کوچک‌تر از سطح یک کشور مانند تقسیمات داخلی کشور نیز قابل توجه و بحث هستند. از طرف دیگر، واحدهای سیاسی بزرگ‌تر از سطح کشور مانند سازمان‌های بین‌المللی یا اتحادیه‌ها و فدراسیون‌ها نیز مورد بحث و مطالعه‌ی جغرافیای سیاسی قرار می‌گیرند.

واحدهای سیاسی کوچک‌تر از سطح کشور مانند استان، شهرستان و بخش نیز بیش‌تر ویژگی‌های حکومت را دارند؛ یعنی همه‌ی آن‌ها دارای سرزمین، جمعیت دائمی، شبکه‌ی ارتباطی، نظام اقتصادی و... هستند اما چون از حکومت مرکزی تبعیت می‌کنند، جزئی از آن حکومت به حساب می‌آیند و فاقد حاکمیت هستند.

واحدهای سیاسی بزرگ‌تر از سطح کشور که با اهداف خاصی چون دفاع نظامی، همکاری اقتصادی و بازرگانی به وجود می‌آیند، گرچه دارای اختیارات محدود برای سیاست‌گذاری و تقویت بنیه‌ی اقتصادی یا نظامی کشورهای عضو هستند اما چون نمی‌توانند در سیاست خارجی و داخلی حکومت‌های عضو دخالت کنند، فاقد ویژگی حاکمیت هستند.

چگونگی تعیین دریای سرزمینی: نحوه‌ی اندازه‌گیری دریای سرزمینی و تعیین خط مرزی دریایی به این ترتیب است که ابتدا پایین‌ترین حدّ جذر را در امتداد ساحل تعیین می‌کنند، سپس خطی موازی با این خط و به فاصله‌ی عرض دریای سرزمینی رسم می‌کنند. این خط آخر، خط مرزی است (تصویر آن در کتاب موجود است).

مرزهای هوایی: هر کشور علاوه بر این که در سطح زمین و در صورت وجود مرزهای آبی، بر دریای سرزمینی حاکمیت دارد، بر فضای بالای سرزمین خود نیز می‌تواند ادعای حاکمیت داشته باشد؛ به عبارت دیگر، مرز هر کشوری یک دیوار فرضی به جای خط راست است، که دور تا دور سرزمین را احاطه کرده است. این دیوار فرضی از بالا به طرف جو و از درون به مرکز زمین ادامه دارد. عبور از این دیوار بدون اجازه‌ی قبلی از مسئولان آن کشور امکان‌پذیر نیست.

طبق موافقت‌نامه‌های بین‌المللی، دولت‌ها می‌توانند بنا بر مصالح ملی خود به صورت دو جانبه مسیرهای کاملاً مشخصی را برای عبور هواپیماهای مسافری و باری دیگر بر فراز خاک خود در نظر بگیرند. به این مسیرهای مشخص، کریدور (دالان)‌های هوایی گفته می‌شود که هواپیماهای مسافربری و باری با رعایت ضوابطی هم‌چون ارتفاع، جهت، زاویه و سرعت معین، می‌توانند با اطلاع قبلی وارد آن شوند و از آن عبور کنند.

در آسمان هر کشور، کریدورهای متعددی با فاصله‌ی 15° متر بر روی یک‌دیگر در نظر گرفته شده

است که هر یک مانند یک خیابان یک طرفه است و هواپیماها مجاز هستند تنها در یک جهت آن پرواز کنند. قبل از ورود هواپیمای مسافری به خاک هر کشور، مقامات کنترل ترافیک هوایی، مشخصات کربدوری را که هواپیما باید وارد آن شود به اطلاع خلبان می‌رسانند. کربدور هواپیماهای نظامی با کربدور هواپیماهای تجاری تفاوت دارد و تابع مقررات ویژه‌ای است.

اینترنت: آمارهای رشد تعداد استفاده‌کنندگان از اینترنت بسیار اعجاب‌انگیز است. طبق بررسی‌های انجام شده توسط شرکت IDC، از آن‌جا که میزان دسترسی عموم به Web تا پایان سال ۱۹۹۸ به ۱۴۵ میلیون نفر رسید، پیش‌بینی شده است تا آخر سال ۲۰۰۲ این تعداد به ۶۰۰ میلیون نفر برسد.

نمونه سؤال‌ها

سؤال‌های عینی

- ۱- در سؤال زیر با استفاده از ص (صحیح) و غ (غلط)، پاسخ را مشخص کنید.
 - الف. حکومت از ویژگی‌های دولت است.
 - ب. در داخل یک شهر، مرز مناطق شهرداری در روی زمین قابل مشاهده است.
- ۲- کدام یک از مرزهای زیر دارای اهمیت زیادی است و از آن محافظت می‌شود؟

الف - مرز بین استان اصفهان و تهران	ب - مرز میان اسکاتلند و انگلستان
پ - مرز بین شهرستان و بخش	ت - مرز بین ترکیه و یونان

پاسخ «ت» است.
- ۳- کامل کنید:

قابلیت مشاهده، دوام، اهمیت و... از ویژگی‌های مرزها هستند.

پاسخ: دقت

همه‌ی مرزها قرار دادی هستند و با... انسان‌ها تعیین می‌شوند.

پاسخ: تصمیم‌گیری

خطی که از متصل کردن نوک بلندترین نقاط کوهستانی به یک دیگر به وجود می‌آید... می‌گویند.

پاسخ: خط الرأس
- ۴- جای خالی را با کلمه مناسب پر کنید.

- هر حکومتی که دایره‌ی نفوذش از مرزهای خود و منطقه‌ی واقع در آن فراتر رود، نسبت به حکومت‌های دیگر قدرت دارد.

پاسخ: بیش‌تری

- معمولاً..... سرزمین را عامل مهمی در قدرت ملی به حساب می‌آورند.

پاسخ : وسعت

اداره‌ی امور داخلی کشورهای وسیع، کاری... است.

پاسخ : دشوار

۵- شکل هریک از کشورهای زیر را تعیین کنید.

الف) شیلی	ب) الجزایر	پ) تایلند	ت) ژاپن
شیلی	طویل	الجزایر	جمع و جور
تایلند	دنباله‌دار	ژاپن	پاره پاره

۶- در سؤال‌های زیر با استفاده از «ص» (صحیح) و «غ» (غلط) پاسخ را مشخص کنید.

– موقع جغرافیایی هر کشور یعنی تعیین طول و عرض جغرافیایی آن کشور. ص

– موقع نسبی کشورهایی که مرز آبی دارند، مناسب‌تر از موقع نسبی کشورهای محصور در خشکی است. ص

– در اثر تجزیه‌ی دولت یوگسلاوی، چهار کشور مستقل به‌وجود آمده است. غ

سؤال‌های اضافی

۱- به نظر شما مطلوب‌ترین شکل سرزمین کدام است؟ دلایل آن را بیان کنید.

۲- ویژگی‌های داده شده در زیر را به شکل کشور موردنظر ارتباط دهید. (مانند نمونه)

دنباله‌دار	محافظت از خط مرزی بسیار دشوار است.
طویل	دفاع نظامی از بخش‌های مختلف کشور به آسانی میسر نیست.
جمع و جور	دولت مرکزی برای نظارت بر قسمتی از خاک کشور دچار زحمت می‌گردد.
پاره پاره	همبستگی و یکپارچگی میان نواحی مختلف بیش‌تر می‌شود و راه‌های ارتباطی و حمل و نقل زودتر از دیگر کشورها به‌صورت کامل و پیشرفته درمی‌آید.
	حداقل خطوط مرزی را دارد.

احتمال استقلال‌طلبی در بعضی قسمت‌ها بیش‌تر می‌شود.

۳- نقش نیروی انسانی ماهر و مبتکر را در تبدیل ثروت به قدرت ملی توضیح دهید و در این مورد مثالی بزنید.

۴- کشور A مساحتی دوبرابر مساحت کشور B دارد ولی از نظر فرهنگی، مردمی عقب مانده دارد. کدام کشور می‌تواند توسعه‌ی بیش‌تری داشته باشد.

قدرت ملی و تحولات سیاسی بیست سال اخیر

● هدف کلی

آشنایی با قدرت ملی و عوامل مؤثر در آن و چگونگی تحولات سیاسی اخیر به خصوص بحث جهانی شدن و معرفی کشور افریقای جنوبی به عنوان یک واحد سیاسی، سیاست آپارتاید. (تبعیض نژادی سیاه و سفید).

● هدف های جزئی

- ۱- شناخت با قدرت حکومت ها ؛
- ۲- آشنایی با عوامل مؤثر در قدرت ملی ؛
- ۳- شناخت ساختار جغرافیایی هر کشور و تأثیر عوامل آن در قدرت ملی ؛
- ۴- آشنایی با قدرت دو کشور ؛ که از جهات سیاسی دارای شرایط یکسان هستند ولی از نظر وسعت متفاوت اند.

۵- آشنایی با شکل کشورها و رابطه ی آن با قدرت ملی ؛

۶- شناخت موقع مطلق و نسبی از نظر قدرت ملی ؛

۷- آشنایی با عامل ناهمواری و تأثیر آن در قدرت ملی ؛

۸- آشنایی با تحولات سیاسی جدید جهان ؛

۹- شناخت آپارتاید و اثرات آن ؛

۱۰- آشنایی با مفهوم جهانی شدن ؛

۱۱- شناخت سیاست های نژادی در کشور افریقای جنوبی.

● هدف های رفتاری: دانش آموزان پس از پایان درس باید بتوانند :

- ۱- عوامل مؤثر در قدرت ملی را نام ببرند.
- ۲- عوامل مربوط به قدرت ناشی از ساختار جغرافیایی را با ذکر مثال توضیح دهند.
- ۳- در هر قاره، دو کشور را از نظر وسعت با یک دیگر مقایسه کنند.

- ۴- تأثیر شکل کشورها را بر قدرت ملی آن‌ها تجزیه و تحلیل نمایند.
- ۵- با توجه به نقشه‌ی جهان چهار شکل دیگر برای کشورها (غیر از مثال‌های کتاب) در دفتر خود رسم کنند.
- ۶- تأثیرات موقع مطلق و نسبی را در قدرت ملی هر کشور توضیح دهند.
- ۷- نقش ناهمواری‌ها را در قدرت ملی بیان نمایند.
- ۸- چند نمونه از تحولات سیاسی جدید جهان را نام ببرند.
- ۹- در مورد سیاست آپارتاید یک متن کوتاه بنویسند.
- ۱۰- چند مورد از اثرات منفی و مثبت جهانی شدن را نام ببرند.
- ۱۱- علت تحریم افریقای جنوبی از سوی جامعه جهانی را بیان کنند.

روش‌های تدریس پیشنهادی

- ۱- بحث گروهی؛
- ۲- پرسش و پاسخ؛
- ۳- ایفای نقش؛
- ۴- نمایش فیلم؛
- ۵- بارش‌های مغزی یا ایده‌های آبی؛
- ۶- مطالعه‌ی موردی.

وسایل و ابزار مورد نیاز

تخته و گچ رنگی، تصاویر و بریده‌های روزنامه‌های مندرج در کتاب درسی، عکس‌ها و بریده‌هایی از روزنامه‌ها، نقشه‌ی سیاسی جهان، فیلم‌هایی در مورد تبعیض نژادی، استفاده از CD و دیسک‌های مرتبط با درس، استفاده از شبکه‌ی جهانی اطلاع‌رسانی از جمله اینترنت.

• دانستنی‌های معلم

- ۱- قدرت جمعیتی: در بررسی قدرت جمعیتی یک کشور، علاوه بر تعداد جمعیت، عوامل مهم دیگری هم چون ساختار جمعیت (جنسی، سنی و...)، سطح سواد، مهارت‌های فنی، خلیات و ویژگی ملی نیز باید در نظر گرفته شود.
- ۲- قدرت اقتصادی: این نوع قدرت از منابع اقتصادی و توانایی بالفعل جمعیت در استفاده

از این منابع ناشی می‌شود. از مهم‌ترین منابع اقتصادی می‌توان به خاک، آب، معادن و ذخایر طبیعی و ... اشاره کرد که با توجه به عامل فناوری، شبکه‌ی حمل و نقل، ارتباطات راه دور، روابط تجاری، دوری و نزدیکی به بازارهای مصرف، توانایی استفاده و بهره‌وری از آن‌ها متفاوت است.

۳- قدرت سازماندهی: این قدرت به نحوه‌ی حکومت و رهبری مربوط می‌شود و می‌تواند در پیوند نهادهای اداری با هم مؤثر باشد.

۴- قدرت نظامی: این قدرت براساس تعداد پرسنل نظامی، کیفیت آموزش و توان رزمی، انواع تسلیحات و کیفیت آن‌ها و نیز میزان به‌کارگیری تاکتیک‌ها و استراتژی‌های مؤثر توسط آن‌ها تعیین می‌شود.

۵- قدرت ناشی از روابط خارجی: این قدرت شامل جنبه‌هایی مانند عضویت در سازمان‌های بین‌المللی، اتحادیه‌ها، پیمان‌ها یا حضور مؤثر در مجامع جهانی و کسب اعتبار بین‌المللی در جهان است.

۶- تحولات سیاسی: تحولات مهمی که تحت تأثیر عوامل و شرایط مختلف، واحدهای سیاسی را تغییر می‌دهد و در نتیجه، نقشه‌ی جهان را دگرگون می‌سازد.

پاسخ سؤال‌های متن درس

صفحه‌ی ۱۵۰: با توجه به نقشه‌ی سیاسی جهان، کشورهای چین، مصر و کوبا را از نظر وسعت با یک‌دیگر مقایسه کنید. از این مقایسه چه نتیجه‌ای می‌گیرید؟

وسعت کشور چین از مصر و کوبا و وسعت مصر از کوبا بیشتر است. نواحی جغرافیایی چون از نظر وسعت متفاوت هستند از نظر قدرت هم متفاوت هستند.

صفحه‌ی ۱۵۳: شکل‌های ۶ و ۸ و تصاویر ۷ و ۹ را با هم مقایسه کنید. در شکل‌های ۶ و ۸ که نقشه‌ی اروپای قدیم و جدید ارائه شده است، دو کشور آلمان شرقی و غربی در نقشه‌ی اروپای جدید دیده نمی‌شود؛ زیرا این دو کشور با هم متحد شده و آلمان را به وجود آورده‌اند. کشور یوگسلاوی برعکس مورد بالا در نقشه‌ی جدید تجزیه شده و به واحدهای سیاسی بیش‌تری تبدیل شده است.

در شکل ۷- اتحاد جماهیر شوروی سابق به صورت یک کشور بسیار بزرگ دیده می‌شود که در شکل ۹ این واحد سیاسی بعد از فروپاشی و تجزیه به ۱۵ جمهوری مستقل تبدیل شده است که آن‌ها را روی شکل مشاهده می‌نمایند.

صفحه‌ی ۱۵۴: در اثر تجزیه دولت فدرال یوگسلاوی کدام کشورها به وجود آمده‌اند؟ آن‌ها را نام ببرید.

صربستان؛ کرواسی؛ بوسنی و هرزگوین؛ اسلوونی؛ مونته‌نگرو؛ مقدونیه.

صفحه ۱۵۹: کشور افریقای جنوبی با کدام کشورها همسایه است؟ نامیبیا، بوتسوانا، زیمبابوه، موزامبیک و لسوتو که در درون افریقای جنوبی قرار دارد.

● پاسخ فعالیت‌ها

فعالیت ۱

- ۱- قدرت یک حکومت به چه عواملی بستگی دارد؟
ساختار جغرافیایی (وسعت، شکل، موقع، وضع ناهمواری)، قدرت جمعیتی، ارتباطات، قدرت نظامی، قدرت اقتصادی، روابط خارجی و سازماندهی.
- ۲- با توجه به نقشه‌ی جهان‌نما، شکل هریک از کشورهای زیر را معین کنید.
اروگوئه (فشرده)؛ میانمار، برمه (دنباله‌دار)؛ فیلیپین (پاره پاره)؛
زیمبابوه (فشرده)؛ ویتنام (طویل)؛ ایتالیا (دنباله‌دار، طویل).
- ۳- سه کشور محصور در خشکی را در هریک از قاره‌های آسیا، افریقا و امریکای جنوبی نام

ببرید.

- نیال (آسیا)، مالی (افریقا) و پاراگوئه (امریکای جنوبی).
- ۴- کشورهای طویل و پاره‌پاره برای اداره‌ی امور خود با چه مشکلاتی مواجه می‌شوند؟
کشورهای طویل:
 - الف - ارتباط بین مناطقی که در دو انتهای کشور قرار دارند به‌خوبی صورت نمی‌گیرد؛
به‌خصوص اگر کشور، مشکل فقدان راه‌های ارتباطی منظم نیز روبه‌رو باشد.
 - ب - ایجاد شبکه‌ی منظم راه‌های ارتباطی به دلیل هزینه‌های زیاد آن به‌آسانی ممکن نیست.
 - پ - محافظت از خطوط مرزی بسیار دشوار است. این امر بر مسئولیت حکومت مرکزی می‌افزاید.

ت - در اداره‌ی امور داخلی و یکپارچه‌سازی ملی با مشکلات زیادی مواجه است.
کشورهای پاره پاره:

- الف - دفاع نظامی از بخش‌های پراکنده‌ی کشور به‌آسانی میسر نیست.
- ب - ایجاد هماهنگی و همبستگی میان افراد ملت به‌آسانی امکان‌پذیر نیست.
- پ - حکومت مرکزی برای نظارت در بخش‌های دورافتاده‌ی خاک خود دچار زحمت می‌شود
و اغلب ناچار به برقرار نوعی رژیم حکومتی فدرال است.

کار گروهی

مطابق با آنچه خواسته شده است باید در کلاس انجام شود.

بحث کنید

الف - جهانی شدن بیش تر به نفع کدام کشورهاست؟ چرا؟

جهانی شدن بیشتر به نفع کشورهای توسعه یافته و پیشرفته است. چون این کشورها کنترل ارتباطات، فن آوری های صنعتی، رسانه های ارتباطی و اقتصاد جهانی را در اختیار و انحصار خود دارند.

ب - از چه راه هایی می توان فرهنگ محلی و بومی را حفظ کرد؟

فرهنگ بومی و محلی دارای نکات مثبت و منفی است که باید نکات مثبت آن را تقویت کرد و نکات منفی را رفته رفته از بین برد. برای تقویت نکات مثبت می توان به عوامل زیر توجه کرد:

۱- ارزش های انسانی هم چون مهربانی، عاطفه، عدالت و انسان دوستی را در جامعه رواج دهیم.

۲- به سنت ها و آداب و رسوم می که از گذشتگان به نسل جدید رسیده است احترام بگذاریم و سعی کنیم آن را تقویت نماییم.

۳- از طریق رسانه های گروهی هم چون رادیو - تلویزیون و روزنامه، فرهنگ محلی و بومی هر ناحیه ای از کشور را به سایر نواحی کشور بشناسانیم تا بدین طریق «وحدت ملی - فرهنگی» در کل کشور حفظ شود.

۴- ادبیات کهن و آنچه را که در زمینه های تعالی فرهنگ از پیشینیان رسیده است حفظ و احیا کنیم.

۵- سنت هایی هم چون تعاون، همیاری و مشارکت در امور عمومی را بین جوامع شهری و روستایی تقویت نماییم.

هم چنین، معلمان و دانش آموزان می توانند مواردی مشابه آن چه در بالا گفته شد بر آن بیفزایند.

توضیحات

شکل ۱- عوامل مؤثر در قدرت ملی را نشان می دهد. از شش گروه از جنبه ها یا عوامل مختلفی که در قدرت ملی مؤثرند، سه گروه، یعنی «قدرت ساختاری»، «قدرت جمعیتی» و «قدرت اقتصادی»، شامل جنبه هایی است که مستقیماً با موضوع جغرافیا ارتباط دارند؛ ما در این درس، فقط همین عوامل جغرافیایی را که در قدرت ملی مؤثرند بررسی کرده ایم و سایر عوامل را در قسمت واژگان همین کتاب برای اطلاع بیش تر معلمان درج نموده ایم.

در شکل ۲، ۳ و ۴ سه کشور کوچک دنیا از نظر وسعت نشان داده شده است، (وسعت گویان فرانسه ۹۱۰۰۰، سان ماریو ۶۱ و لیختن اشتاین ۱۶۰ کیلومتر مربع) در مقایسه‌ی این سه کشور، گویان از نظر وسعت نسبت به برزیل بسیار کوچک بوده ولی نسبت به دو کشور کوچک اروپایی بزرگ است و این نشان می‌دهد که کشورهای دنیا از نظر وسعت دارای تفاوت‌های چشم‌گیری هستند که شما معلمان محترم باید به آن‌ها توجه کنید و با توجه به مقایسه‌ی وسعت‌ها تأثیر آن را در قدرت ملی شرح دهید.

در شکل ۵، به یکی دیگر از عوامل مؤثر در قدرت ملی، یعنی شکل سرزمین توجه شده است. در این شکل، دایره یا مربعی بودن کشورهای فشرده و حداقل شش برابر بودن طول از عرض کشور را در کشورهای طویل و بخش‌های جداگانه یا چند تکه بودن یک سرزمین در اندونزی و قرار گرفتن کامل یک کشور در داخل خاک کشور دیگر (لسوتو) یا دنباله‌دار بودن تایلند را نشان داده‌ایم. دانش‌آموز با توجه به این شکل می‌تواند با قراردادن یک نقطه‌ی مرکزی در داخل لهستان، شعاع‌های مساوی را رسم کند و بفهمد که در این کشورها می‌توان به آسانی، از مرکز به تمام نقاط آن کشور یک شبکه‌ی ارتباطی یک‌سان و منظم ایجاد کرد یا با کمی دقت، متوجه می‌شود که هزینه‌ی ایجاد راه‌آهن در این گونه کشورها بسیار کم‌تر از دیگر کشورهاست.

در شکل‌های ۶، ۷، ۸ و ۹ نقش تحولات سیاسی در روی نقشه‌های سیاسی جهان نمایش داده شده است تا دانش‌آموز متوجه شود که چگونه تحولات سیاسی موجب تغییراتی در نقشه‌ی جهان می‌گردد و کشورهای جدید به وجود می‌آیند یا کشورهای قدیمی در هم ادغام شده و کشور واحدی را به وجود می‌آورند. در شکل ۱۰ می‌توانید تحولات کشور یوگسلاوی را با توجه به نقشه‌ی اروپای قدیم و اروپای جدید (شکل‌های ۶ و ۸) برای دانش‌آموز توضیح دهید. سپس این شکل را به طور کامل با قسمت «بیش‌تر بدانیم» ارتباط دهید.

در شکل ۱۱ به مرز بین دو کره‌ی شمالی و جنوبی که قبل از جنگ جهانی دوم یک کشور را تشکیل می‌دادند اشاره شده است. شکل یاد شده محافظت شدید از این مرز را در زمان اخیر نشان می‌دهد. البته در حال حاضر، موضوع اتحاد دو کره مطرح شده است.

شکل ۱۲، اتحاد کشورهای اروپایی را نشان می‌دهد که معلم می‌تواند از دانش‌آموزان بخواهد با توجه به راهنمای نقشه در این مورد که کدام کشورها به عضویت اتحادیه اروپا درآمده‌اند تحقیق کنند و بگویند این نقشه چه دگرگونی‌هایی در زمان حاضر پذیرفته است.

ضمناً کم‌رنگ شدن مفهوم «ملت» و یکپارچگی فرهنگی، اقتصادی و سیاسی را که بحث بعدی، یعنی جهانی‌شدن است، را فراهم کند.

شکل ۱۳، ناهمگونی نژادی و قومی را در کشور افریقای جنوبی نشان می‌دهد. می‌توانید به محیطی بودن کشور افریقای جنوبی نسبت به کشور لسوتو اشاره‌ای داشته باشید. ضمناً با توجه به آمار ارائه‌شده در درس و راهنمای نقشه، محل زندگی سیاه‌پوستان و سفیدپوستان را تا برگزاری اولین انتخابات غیرنژادی در افریقای جنوبی نشان دهید. معلم می‌تواند از دانش‌آموزان بخواهد که با توجه به نقشه‌ی ذکرشده، نام کشورهای واقع در شمال کشور افریقای جنوبی را روی نقشه کتاب خود بنویسد.

شکل ۱۴، دو رهبر را که رنگ پوست متفاوتی دارند و هر کدام به یک گروه نژادی وابسته‌اند را نشان داده است.

شکل ۱۶، خانه‌های سیاه‌پوستان را در سوراتو نشان می‌دهد که با حداقل امکانات بنا شده است و معرف سیاست آپارتاید در افریقای جنوبی است.

● دانستنی‌های معلم

گفت‌وگوی تمدن‌ها: پس از فروپاشی شوروی و پایان جنگ سرد، نظریات مختلفی از جانب نظریه‌پردازان جهان درباره‌ی چگونگی شکل‌گیری پویش قدرت در روابط بین‌الملل عرضه شد. یکی از نظریاتی که جنجال زیادی در محافل علمی و غیرعلمی ایجاد کرد، نظریه‌ی برخورد تمدن‌های ساموئل هانتینگتون، استاد علوم سیاسی دانشگاه هاروارد بود. به اعتقاد وی، با پایان جنگ سرد، دوران رقابت‌های ایدئولوژیک خاتمه می‌یابد و دوران جدیدی به نام «عصر برخورد تمدن‌ها» آغاز می‌شود. او تمدن‌های زنده‌ی دنیا را به هفت تمدن بزرگ غربی، کنفوسیوسی، ژاپنی، اسلامی، هندو، اسلاو، ارتدکس امریکای لاتینی (و احتمالاً تمدن افریقایی می‌داند)، طبق این نظریه، در قرن آینده، مشعل رهبری جهان از نظر سیاسی در دستان امریکا و اروپا خواهد بود و احتمالاً مرکز قدرت از امریکا به فدراسیون اروپا منتقل خواهد شد. پس اگر قرن آینده قرن امریکا نباشد، به احتمال زیاد قرن اروپا خواهد بود. به عقیده هانتینگتون نهایتاً تمدن اسلامی و کنفوسیوسی در کنار هم رویاروی تمدن غربی و مسیحی خواهند ایستاد. به اعتقاد او تقابل تمدن‌ها، سیاست غالب جهانی و آخرین مرحله‌ی تکامل درگیری‌های عصر نو است؛ زیرا، اختلافات تمدنی اساسی است، خود آگاهی تمدنی در حال افزایش است؛ تجدید حیات مذهبی وسیله‌ای برای پرکردن خلأ هویت در حال رشد است و رفتار منافقانه‌ی غرب موجب رشد خودآگاهی تمدنی (سایرین) گردیده است. خطوط گسل بین تمدن‌ها، امروزه جایگزین مرزهای سیاسی و ایدئولوژیک دوران جنگ سرد شده است و این خطوط، جرقه‌های ایجاد بحران‌اند. خصومت هزار و چهارصد ساله‌ی غرب و اسلام در حال افزایش است. روابط میان

تمدن اسلام و غرب آباستن بروز حوادث خونین است. جمهوری اسلامی ایران در مقابل نظریه‌ی «برخورد تمدن‌ها»، ابتدا «گفت و گوی ملت‌ها» و سپس «گفت و گوی تمدن‌ها» را مطرح کرد.

تبعیض نژادی یا آپارتاید: مسئله‌ی تبعیض نژادی یا آپارتاید در امریکا نیز کاملاً مشهود است. مسئله‌ی مرگ و میر کودکان سیاه‌پوست مرگ و میر زودرس در افراد، آنفلوآنزا، ذات‌الریه، امراض قلبی و قتل‌های ناشی از سرخوردگی‌های روانی در زندگی جامعه‌ی شهری و فشارهای اقتصادی، در ایالات متحده‌ی امریکای شمالی بسیار مشهود است. زمانی که بخش مرکزی شهری به اشتغال سیاهان و رنگین‌پوستان درمی‌آید، پزشکان این بخش مطب خود را تعطیل می‌کنند و به سایر بخش‌های شهر منتقل می‌شوند. در نتیجه، روز به روز از تعداد پزشکانی که قبلاً در دسترس سیاه‌پوستان بودند، کاسته می‌شود. سیاهان گاه برای دسترسی به پزشک و دارو مسافت زیادی را می‌پیمایند و هزینه‌ی درمان‌گرافی را متحمل می‌گردند. گتوهای نژادی از سوی پلیس و دستگاه‌های انتظامی کم‌تر مورد حمایت قرار می‌گیرند و تراکم شدید جمعیت، حاکمیت بیکاری، عدم توجه پلیس، از هم‌پاشیدگی بنیان‌های خانوادگی، میزان جرم و جنایت را به شدت در گتوهای امریکا بالا برده است؛ به‌گونه‌ای که در بزرگ‌ترین گتوی نژادی، یعنی منطقه‌ی «هارلم» در قلب نیویورک، ۵۰ درصد واحدهای مسکونی غیر استاندارد هستند، میزان بیکاری در آن‌جا بین ۲۵ تا ۳۰ درصد است و تقریباً نصف مردان جوان قادر به پیدا کردن کار نیستند؛ زیرا بازار کار، تخصص می‌طلبد و آن‌ها یا فاقد مهارت حرفه‌ای هستند یا معتادند.

سؤال‌های انشایی

- ۱- یکی از ویژگی‌های حکومت، مشروعیت است. با ذکر مثال آن را توضیح دهید.
- ۲- جدول زیر را کامل کنید.

نام واحد سیاسی	ویژگی
	بزرگ‌ترین جزیره‌ی جهان است.
	کشور لسوتو در داخل خاک این کشور قرار دارد.
	این کشور توسط مدار ۴۹ درجه‌ی عرضی شمالی از کانادا جدا شده است.
	ارتفاعات آارات، مرکز ترکیه و این کشور مسلمان است.

۳- با توجه به آنچه خوانده‌اید، جاهای خالی را به ترتیب با کلمات مناسب زیر پر نمایید. مرز بین‌المللی، مرز شهرستان، مرز روستا، دیوارخانه‌ی روستایی، مرز استان، مرز بخش و مرز دهستان.

۱	۲	۳	۴	۵
۶	۷			

۴- با توجه به انواع مرزهای غیر طبیعی و ویژگی‌های داده شده، جاهای خالی را پر کنید.

ویژگی	نوع مرز
منطبق با الگوهای فرهنگی و قومی تعیین شده است.	
در نواحی خالی از سکنه، قبل از استقرار اجتماعات انسانی ترسیم شده است.	
بدون توجه به سیمای فرهنگی و قومی ناحیه به وجود آمده است.	

معرفی منابع برای مطالعه‌ی بیش‌تر

- ۱- اربابی غلامرضا، نظم‌نویین جهانی، بی‌جا، اربابی، ۱۳۷۵.
- ۲- الکس لاگوما، آپارتاید، ترجمه‌ی کریم امامی، تهران، انتشارات خوارزمی، ۱۳۶۰.
- ۳- پورخلخالی نادر، آپارتاید (تبعیض نژادی در افریقای سیاه)، تهران، انتشارات گستره، ۱۳۶۰.
- ۴- روشندل جلیل، امنیت ملی و نظام بین‌المللی، تهران، انتشارات سحت، ۱۳۷۴.
- ۵- عزتی عزت‌الله، ژئوپلیتیک، تهران، انتشارات سحت، ۱۳۷۱.
- ۶- مجتهدزاده پیروز، کشورها و مرزها در منطقه ژئوپلیتیک خلیج فارس، تهران، دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی، ۱۳۷۳.
- ۷- میرحیدر دره، جغرافیای سیاسی و اقتصادی سال سوم انسانی، تهران، وزارت آموزش و پرورش، ۱۳۷۹.
- ۸- جغرافیای سیاسی خاورمیانه و شمال افریقا، ترجمه‌ی دره میرحیدر، تهران، دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی، ۱۳۷۴.
- ۹- درآمدی نو بر جغرافیای سیاسی ترجمه‌ی دره میرحیدر، تهران، سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح، ۱۳۷۹.
- ۱۰- میرحیدر، دره، مبانی جغرافیای سیاسی، تهران، انتشارات سمت.
- ۱۱- هودشتیان، عطا، وضع تازه جهان، اطلاعات سیاسی- اقتصادی سال سیزدهم شماره‌ی اول و دوم، مهر و آبان ۱۳۷۷، ص ۵۵-۵۰.
- ۱۲- هوشیار حسین، جهانی شدن، تکامل فرایند برون‌بری ارزش‌ها و نهادهای غربی، اطلاعات سیاسی- اقتصادی، شماره‌ی ۱۵۷ و ۱۲۸، غربی، مهر و آبان ۱۳۷۵.